

LECTURI ȘI REFLECȚII PE MARGINEA UNEI PROBLEME ȘI A UNEI DEZBATERI

LAUREANA URSE

Problema este actuala criză economico-financiară mondială, respectiv prezentul și viitorul.

Dezbaterea este aceea care a avut loc la 25 mai 2009 în Institutul de Cercetare a Calității Vieții și care a continuat-o pe cea organizată de Academia Română (secția științe economice și sociologie) și Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, cu tema „Ce putem învăța din actuala criză economică?”.

Actuala criză economico-financiară mondială se pretează la analize din mai multe perspective, chiar în cadrul aceleași discipline științifice, cum este sociologia. Analiza de față nu își propune prezentarea acestor perspective, ci este rezultatul unor lecturi referitoare la aceste perspective.

Lecturile, în cazul de față, sunt numerele 1–3 din 2009 ale revistei „Foreign Policy”, care dedică spații largi actualei crize economico-financiare; revista nu este propriu-zis o revistă științifică, dar expune puncte de vedere ale unor cercetători și profesori, ceea ce constituie o ieșire din universități și institute de cercetare cu puncte de vedere care pot avea impact atât asupra specialiștilor cât și asupra „publicului”, dar un public cel puțin educat.

ȘTIINȚA ȘI AȘTEPTĂRILE FAȚĂ DE EA

Numărul din ianuarie–februarie 2009 al revistei „Foreign Policy” se încheie cu articolul „Să-i scoatem din criză pe intelectuali”; dincolo de folosirea discutabilă a termenului „intelectuali”, articolul se referă la economiști și la știința economică; pornind de la constatarea că economiștii nu au putut să anticipeze natura și evoluția crizei economice mondiale, recomandările lor au arătat că „nu ne putem baza pe cunoștințele lor”; „econiștii înșiși fiind în criză”; știința economică însăși trebuie scoasă din impas căci „o știință se măsoară prin capacitatea ei de a explica, prezice și prescrie”; economiștii vor trebui să inventeze noi instrumente, mai potrivite noii ere, să-și revigoreze gândirea, **împrumutând mai mult din alte**

Adresa de contact a autorului: Laureana Urse, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, e-mail: lauraurse@yahoo.com.

discipline, cum ar fi psihologia și științele politice. „Colapsul va stimula creativitatea și gândirea inovatoare care derivă din recunoașterea greșelii; anii care vin vor reîmprospăta capitalul intelectual pe care economiștii își bazează influența”.

O astfel de abordare ridică, în primul rând, problema capacității și rolului științei (economice) de a prezice, clarificării competențelor științei și, implicit, problema așteptărilor față de aceasta.

În cazul de față, știința (economică) nu a rămas indiferentă la unele probleme care, într-o oarecare măsură, se regăsesc în actuala criză economică. Dovadă stă **„economia comportamentală”**: aceasta are la bază ideea că oamenii sunt în esență „actori iraționali”, ceea ce demonstrează comportamentele lor de consum, de cheltuire și economisire. Acest termen și domeniul („economie comportamentală”) are o istorie: în 1986, la Universitatea din Chicago a avut loc primul eveniment academic major care s-a axat pe „economia comportamentală”, eveniment care a reunit economiști, psihologi și sociologi; în 1988, economiștii Hersh Shefrin și Richard Thaler introduc teoria modelului de economisire „ciclul de viață comportamental”, care se referă, în esență, la faptul că oamenii preferă satisfacții imediate și nu consumuri și cheltuieli echilibrate pe termen lung; în 1994, David Laihson este angajat la Universitatea Harvard pentru disciplina „economia comportamentală”; în 1999, The Quarterly Journal of Economics dedică un întreg număr „economiei comportamentale”; în 2003, Federal Reserve Bank din Boston invită membrii ai lumii academice la o dezbatere pe tema „economiei comportamentale”.

ASPECTE ACTUALE ALE CRIZEI

Există o multitudine de probleme ale actualei crize economico-financiare mondiale care sunt dezbătute; printre acestea sunt **controlul statului, descentralizarea, slăbirea competenței, mecanismele de autocorecție.**

Fără a epuiza toate aspectele problemelor de mai sus, voi prezenta câteva puncte de vedere care, într-o oarecare măsură, constituie subiect de reflecție și pentru mine.

Rolul crescut al statului, înregistrat deja în contextul unor măsuri de combatere a crizei, generează reacții de susținere și pe viitor a rolului crescut al statului; dar necesitatea unei prudențe în ceea ce privește rolul crescut al statului pe viitor este exprimată prin afirmații de genul „econiștii știu că lipsa controlului de stat nu conduce întotdeauna la comportamente iresponsabile și că derivatele financiare nu sunt întotdeauna escrocherii”; privind deja spre viitor, se afirmă că „va dura ani până când pendulul va reveni la o poziție dezirabilă, de echilibru între descentralizarea efectivă și dăunătoare a ultimului deceniu și controlul exagerat al statului, la fel de dăunător”.

O problemă majoră care a apărut sau care va apărea este **slăbirea competiției**, competiție inhibată deja de protecționismul financiar: „Din nefericire, slăbirea competiției este unul dintre costurile pe care la vom plăti cu toții în anii care vin”.

Actuala criză a generat ample dezbateri cu privire la capacitatea/incapacitatea capitalismului de a se autocorecta; cred că momentan nici un punct de vedere nu poate fi susținut de realitate, concluziile urmând să fie trase mai târziu; rămâne ca realitatea să confirme/infirmă punctul de vedere al lui Robert J. Shiller, profesor de economie la Yale University: „Excesele speculative reprezintă o problemă endemică a sistemului de piață, dar capitalismul asigură și propriile sale mecanisme de autocorecție”.

CE ESTE MAI RĂU URMEAZĂ!

Pesimismul în ceea ce privește continuarea într-o formă accentuată a crizei este alimentat de mai multe cauze, printre care și **globalizarea**, alături de criza creditării, psihologia declinului ș.a. Pentru unii analiști, **globalizarea este un catalizator** al crizei, datorită faptului că, în ultimul deceniu, legăturile transfrontaliere au luat forma unor fluxuri comerciale, de capital, de informații și de forță de muncă (Stephen S. Roach, președinte *Morgan Stanley Asia*, apreciază că, într-adevăr, legăturile globale tot mai robuste pot determina o recesiune mai adâncă decât cea de după al doilea război mondial; cauza recesiunii este implozia dezechilibrelor globale dependente de piețe și sectoare supraîncălzite.

Și totuși, față de globalizare există puncte de vedere diferite, care merg de la considerarea ei ca fiind cauza colapsului financiar de astăzi, a creșterii inegalităților, a comerțului dezechilibrat și a insecurității, până la punctul de vedere al promotorilor globalizării, care o consideră soluția potrivită pentru problemele majore ale lumii contemporane.

Punctului de vedere conform căruia criza financiară este un simptom al globalizării scăpată de sub control i se răspunde că, într-adevăr, globalizarea a multiplicat numărul problemelor pe care o țară sau o organizație nu le poate rezolva singură (de exemplu, actuala criză economico-financiară), dar rezolvarea acestora necesită colaborare.

Există și punctul de vedere conform căruia globalizarea este o victimă a actualei crize economico-financiare; replica dată acestui punct de vedere constă în faptul că, în ciuda crizei, continuă să se manifeste interes pentru activitățile globale caritabile (care cresc pe măsură ce crește numărul celor în nevoi), religiile au numai beneficii în actuala situație, circulația internațională a fondurilor publice este în floare, infracționalitatea internațională și terorismul (ca forme negative de manifestare a globalizării) se manifestă cel puțin la același nivel. Din această perspectivă se consideră că acolo unde guvernele vor încerca să răspundă la criză prin politici comerciale restrictive și protecționiste care împiedică integrarea

globală, costurile acestor acțiuni sunt greu de suportat pe termen lung. „Globalizarea este o forță atât de diversă, atât de complexă și atât de puternică, încât nici masivul crah economic de astăzi nu o va încetini sau nu o va răsturna complet”.

MAREA SCHIMBARE CARE VA URMA

Preocuparea pentru ce va urma crizei economice actuale a generat sentimentul unei mari schimbări. Punctul de vedere al lui J. Schumpeter cu privire la „distrugerea creatoare” susține acest sentiment; preluând de la Kondratiev ideea ciclurilor lungi (perioade de 50–60 de ani de creștere și creativitate sunt urmate de contracții scurte, după care ciclul se reia), Schumpeter apreciază că în perioadele de contracție se produce o „distrugere creatoare”. Perioada „distrugerii creatoare” stă sub semnul inovațiilor; inovațiile se produc în valuri (răbufniri distincte, separate între ele prin perioade de calm relativ). Exploziile de creativitate „remodelează periodic structura existentă a industriei, prin introducerea de noi metode de producție, organizare și livrare”. Desfășurarea istoriei pare să susțină acest punct de vedere.

Dar, ce poate urma actualei crize economico-financiare globale?

– **„Un nou tu”**: în timp ce economia este în scădere, tehnologia avansează într-un ritm rapid; cel puțin trei tehnologii sunt acum proiecte avansate și vor determina restructurări masive a puterii economiei globale: programarea țesuturilor, posibilitatea de a modifica țesuturile și roboții (Juan Enrique, managing director al Excel Medical Ventures).

– **Educația personalizată**: educația nu va mai fi un proces de masă; va exista posibilitatea individualizării educației, respectiv a preda fiecăruia ceea ce dorește și are nevoie să știe, cu metode care îi sunt mai confortabile și mai eficiente. Probabil că educația personalizată va începe în afara școlii obișnuite, prin conlucrarea dintre întreprinzători, studenți, părinți ambițioși (Howard Gardner, profesor la catedra de cunoaștere și educație a Școlii Postuniversitare de Educație de la Harvard).

– **Reconsiderarea fericirii**: Barry Schwartz, profesor de psihologie la Swarthmore College, apreciază că va avea loc o reconsiderare majoră a factorilor care ne fac fericiți, cu excepția banilor, fenomen deja remarcat de specialiștii în științele sociale. Ca urmare, se va schimba modul de apreciere a bunăstării, atât de către societate cât și de către conducători. Probabil se va simți nevoia inventării unei unități de măsură pentru Bunăstarea Internă Brută, care se va adăuga PIB-ului sau îl va înlocui pe acesta, în vederea măsurării bunăstării și progresului social.

– **Reconfigurarea mai multor sectoare ale economiei globale**, mai ales se va restrânge sectorul financiar; guvernele vor deveni principalii proprietari și vor controla, nu doar reglementa, băncile. Ceea ce va agrava contractarea activității

economice și a averilor, va amplifica forțele globalizării și va frâna activitățile care au ajutat la scoaterea multor oameni din sărăcie (Mohamed A. El-Erian, autor al cărții *When Markets Collide*).

– **Neomedievalismul** (fragmentarea lumii): statul nu este fenomenul universal reprezentativ; deja mulți oameni trăiesc astăzi în conglomerate precum Uniunea Europeană, Uniunea Nord-Americană ș.a. Astăzi 40 de orașe – regiuni reprezintă două treimi din economia lumii, iar corporațiile multinaționale se află pe lista celor mai mari entități economice ale lumii. Fenomenul se va accentua în perioada post-criză, reprezentând neomedievalismul.

– **Reziliența umană:** în viitor trebuie să luptăm pentru o nouă civilizație, într-o lume regenerabilă bazată nu numai pe capacitatea e a absorbi șocuri, ci și pe **capacitatea de a evolua prin șocuri**, adică să fie rezilientă. Reziliența acceptă faptul că schimbarea este inevitabilă și se concentrează pe nevoia de a ține piept neprevăzutului. Principiile rezilienței sunt diversitatea (a nu se baza pe o singură soluție), redundanța (a avea rezerve), descentralizarea, colaborarea, transparența, flexibilitatea, prognoza. „Mai presus de toate, reziliența scoate în evidență capacitatea noastră de a rezista crizelor” (Jamais Cascio, creșcător la Institute for Ethics and Emerging Technologies).

– Viitoarea criză va fi a **energiei** și a **prețului alimentelor**; soluția pare să vină din partea biocombustibililor (Loise O. Fresco, profesoară la University of Amsterdam).

– Preocupări pentru **rezolvarea problemei apei**, care va determina o mare criză, dacă nu se va interveni inclusiv prin mecanisme de piață, locale și internaționale.

– **Interesul resuscitat** de actuala criză **pentru K. Marx**. Experiența, trecută și prezentă, mai ales din țările socialiste, îndeamnă la prudență maximă. Din analiza actualei crize și din reînțoarcerea la Marx nu trebuie să lipsească experiența acestor țări.

Am selectat din revista amintită unele probleme ale actualei crize economico-financiare globale precum și unele predicții post-criză. Materialul de față are la bază reflecțiile personale și poate constitui un stimulent de reflecții pentru alte persoane.